

ТЕОРІЯ «НЕВИДИМОЇ РУКИ» А. СМІТА

Харченко В. В.

Науковий керівник – ст. викладач Пересада О. В.

Харківський національний університет радіоелектроніки, каф. ЕК,
м. Харків, Україна

e-mail: vladyslav.kharchenko2@nure.ua

This article delves into Adam Smith's «invisible hand» theory, exploring its merits, drawbacks, and ongoing significance. As a cornerstone of the global market economy, the theory underscores the innate capacity for self-regulation, positing that markets can operate efficiently without direct governmental interference. Nevertheless, this assertion holds only partially true, as the absence of economic oversight can lead to market imbalances, including the emergence of monopolies and disparities.

Теорія «невидимої руки», яку вперше сформулював великий економіст XVIII століття Адам Сміт, стала не лише краєвидом його власної економічної філософії, але й ключовим поняттям для розуміння взаємодії суспільних сил у сучасному світі. Визначаючи «невидиму руку» як механізм, який автоматично веде до гармонії та благополуччя завдяки індивідуальним прагненням, Сміт зробив значний внесок у розвиток економічної думки та розуміння ринкової економіки. Завдяки зростанню міжнародних економічних зв'язків та взаємозалежності країн, ця ідея набула нового розуміння та впливу на світову економіку. Актуальність цього концепту особливо виявляється в контексті глобальних проблем, таких як економічна нестабільність, вирівнювання доходів та вплив технологічних інновацій на зайнятість. У наш час, коли технології об'єднують нас і змінюють спосіб виробництва та споживання, розуміння впливу індивідуальних дій на колективний добробут стає критично важливим. Таким чином, аналіз теорії «невидимої руки» в контексті сучасних викликів не лише допомагає краще зрозуміти природу ринкових відносин, а й визначити шляхи вдосконалення економічних стратегій у світлі нових реалій [1].

Цю ідею Адам Сміт вперше висловив у своїй книзі «Теорія моральних почуттів» 1759 року, а пізніше розглянув більш детально в своїй праці «Дослідження природи та причин багатства народів» 1776 року. Ця концепція є базовим принципом теорії раціонального вибору, яка стверджує, що люди будуть приймати рішення на основі своїх особистих інтересів та вигід. Використання метафори «невидимої руки» служить для пояснення тих таємничих сил, які залишаються непомітними, але впливають на економічні рішення людей. У рамках цього концепту Сміт вказав, що люди діють відповідно до своїх власних інтересів, що у підсумку сприяє загальному економічному благополуччю. Ця теорія часто

використовується як основа для підтримки ідеї вільного ринку, але деякі в минулому вказували, що вона іноді розуміється невірно. А. Сміт вважав, що інтереси великих капіталістів вступають у конфлікт з інтересами суспільства: капіталісти прагнуть отримувати високий прибуток, що призводить до корупції та збіднення суспільства. В іншому випадку, розподіл праці підвищує виробничий потенціал фабрики, але водночас погіршує інтелект, ініціативу та характер робітників. В уривку про «невидиму руку» Сміта зазначено лише, що вона працює «у цьому, як і в багатьох інших випадках» – не завжди, навіть не переважно [4].

Також ця ідея тісно пов'язана з економікою *laissez-faire*, що передбачає мінімальне втручання держави в економіку і вільний хід подій. Виходячи з цих принципів, оскільки люди діють за власними інтересами, це породжує потребу в попиті та пропозиції, що, в свою чергу, може сприяти створенню конкурентоспроможного та стійкого ринку. Без втручання держави ринки саморегулюються відповідно до вподобань та дій споживачів. Хоча теорія «невидимої руки» Сміта й досі актуальна, вона також потрапила під пильну увагу під час Великої рецесії та фінансової кризи 2008 року. Пандемія, економічні коливання та бум криптовалют знову розпалили дискусію про роль уряду в регулюванні ринку [2].

Візьмемо для прикладу мале підприємство, яке зазнає жорсткої конкуренції. Щоб зміцнити свої позиції на ринку, воно вирішує інвестувати в кращі матеріали для виробництва та знизити ціни. З одного боку, це робиться в інтересах самого бізнесу (збільшення продажів, завоювання частки ринку). З іншого боку, «невидима рука» ринку вступає в дію, адже тепер споживачі отримують доступ до більш доступних, але якісніших товарів.

Ще одним прикладом дії «невидимої руки» є ланцюгова реакція, що виникає, коли роздрібна компанія намагається задовольнити споживчий попит. Уявімо, що будівельний магазин прогнозує зростання попиту на інструменти для догляду за подвір'ям. У відповідь на це він замовляє відповідні товари у виробника. Виробник, у свою чергу, зв'язується з дистриб'ютором сировини, щоб гарантувати наявність необхідних матеріалів. У цьому ланцюжку кожна організація діє виключно в своїх інтересах. Окремо взяті дії кожного учасника можуть здаватися незначними, але «невидима рука» ринку координує їх, спрямовуючи ресурси на виробництво кінцевого продукту [3].

Проте, критики стверджують, що концепція того, що індивіди, які діють в інтересах власного зиску, автоматично досягатимуть соціального оптимуму, є недостатньою, і навпаки, це призводить до негативних зовнішніх ефектів, економічної та соціальної нерівності, жадібності та експлуатації. Зазначається, що конкуренція, яку керує невидима рука, може завершитися монополізацією і концентрацією економічної влади, що є небажаним для суспільства.

Інші критики зауважують, що концепція ґрунтується на припущенні, що виробники можуть легко переключатися з виробництва одного типу товару на будь-який інший, враховуючи його відносну прибутковість в конкретний момент. Однак це не враховує великих витрат на такий перехід і ігнорує можливість, що люди можуть займатися бізнесом, який їм подобається або який передається в сім'ї, незалежно від його прибутковості.

Окрім цього, згідно з принципами теорії, індивідуальні рішення, спрямовані на вигоду, мають допомагати автоматично утворювати оптимальні умови для економічної діяльності. Однак, коли обіцяна прибутковість в певному секторі стає загальною тенденцією, це може призвести до перенасичення цієї сфери, внаслідок чого втрачається її привабливість для нових учасників. Це може призвести до нерівноваг у ринкових умовах, збільшення конкуренції та, з рештою, до виникнення проблем, таких як зменшення прибутковості чи нестабільність на ринку. Отже, в контексті ідеї «невидимої руки», важливо враховувати можливі наслідки переходу між секторами та вплив такого руху на саморегулюючий механізм ринку [3].

На основі дослідження теорії «невидимої руки» Адама Сміта можна зробити висновок, що ринкові механізми та саморегуляція економіки відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного розподілу ресурсів та досягненні загального економічного благополуччя. Проте, в сучасному світі, де виникають нові виклики, необхідно розглядати її як теоретичний фундамент, адаптуючи до конкретних умов та потреб для забезпечення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Invisible hand. Corporate Finance Institute. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/what-is-invisible-hand/> (дата звернення: 04.03.2024).

2. Lockert M. The invisible hand: a concept that explains hidden economic forces in the market. Business Insider. URL: <https://www.businessinsider.com/personal-finance/invisible-hand> (дата звернення: 04.03.2024).

3. Majaski C. What is the invisible hand in economics? Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/i/invisiblehand.asp#:~:text=The%20invisible%20hand%20is%20a%20metaphor%20for%20how,%20in%20a,about%20their%20own%20well-being.> (дата звернення: 04.03.2024).

4. Schlefer J. Today's most mischievous misquotation. The Atlantic. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1998/03/todays-most-mischievous-misquotation/377072/> (дата звернення: 04.03.2024).